

SUMMARY

Liannoi Y., Kuksa N. Professional training of future masters in physical rehabilitation in higher education institutions: terminological aspect.

The starting theoretical position of any research is the elucidation and clarification of the basic concepts definition for further understanding of the essence of research object. The purpose of the research is clarification of the definition "professional training of future masters in physical rehabilitation in higher education institutions".

Material: legislative documents, scientific researches of pedagogues, psychologists, physicians were processed.

Results: based on the system and content analysis the definition of the concepts of "professional training", "physical rehabilitation", "future expert in physical rehabilitation", "Master in physical rehabilitation" was clarified. The application of the provisions of the system and the competence-based methodological approaches, principles of scientific character, integration, integrity gives the opportunity to clarify that "preparation" is the process and result of learning (the formation of readiness), readiness – status and quality of personality characteristics of the state, which assume a certain level of preparedness, and "preparedness" is the result of specialist's training.

Physical rehabilitation is defined as restoration (or compensation) partially or completely disrupted (lost) body functions and working capacity of sick and disabled people by means of exercise therapy, massage, physiotherapy, natural factors. Master in physical rehabilitation is characterized as socially active, with innovative thinking, competitive specialist of the sphere of rehabilitation activities in the field of physical culture, sport and health, education, health, social protection, which combines research, advisory and practical work that focuses on recovery, secondary prevention and rehabilitation of various population groups.

Conclusion: we characterize the professional training of future masters in physical rehabilitation in higher education institutions as a system of psychological and pedagogical, scientific and practical, organizational and research interrelated activities that reflect the specifics of the educational process and are obtained on getting qualification, which will allow them effectively complete professional tasks of innovative nature concerning the implementation of scientific and professional activity in the market of rehabilitation services.

Key words: *readiness, physical rehabilitation, professional competence, master's level.*

УДК [378.091.212:316.647.5]:005.336.5

В. А. Ляпунова

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті розглянуто основні підходи до розуміння професійної самореалізації вихователя дошкільного закладу як педагогічної категорії. Показано зв'язок даного феномену з особливостями професії вихователя дітей дошкільного віку як фахівця, як особистості та головного суб'єкта діяльності. Встановлено, що гуманістична спрямованість процесу самореалізації особистості визначається відношенням людини до самої себе, оточуючих, до суспільства. Це відношення ґрунтується на дотриманні принципів толерантності і співчуття, сприяє гармонійному розвитку особистості. Висвітлюється припущення, що толерантність є необхідною умовою творчої самореалізації педагогів у професійній діяльності.

Ключові слова: самореалізація, толерантність, особистість, взаємодія, співробітництво, професійна самореалізація, професійне становлення.

Постановка проблеми. Самореалізація – це процес, що полягає в усвідомленні власних задатків, потенціалу, таланту та їх втіленні в обраному виді діяльності. Згідно вчення А. Маслоу, самореалізація являє собою найвищу потребу особистості. Індивіду життєво необхідно визначити й усвідомити своє персональне місце в суспільстві, житті, професійній діяльності, ефективно використовувати власні закладені природою задатки, максимально проявити власну особистість у навколишньому світі заради того, щоб потім відчувати повне задоволення від дійсності. Оскільки найбільш повне розкриття задатків індивіда відбувається тільки в суспільнокорисній діяльності, то саме у професійній діяльності відкриваються особливо широкі перспективи для самореалізації.

Серед найбільш значущих особистісних факторів, що сприяють професійній реалізації, на передній план виступають самоефективність особистості, гнучкість її поведінки й незадоволеність персональною діяльністю. Самоефективність виражається у здатності організувати власну професійну діяльність і досягати успіху при взаємодії з соціумом. Гнучкість поведінки відповідає за ефективні міжособистісні комунікації та професійну взаємодію і стимулює вироблення потреби до подальшого зростання в професії.

Успішність самореалізації особистості залежить від гуманістичного спрямування соціуму. Сучасне суспільство, обираючи фундаментом свого існування гуманізацію, прагне до компромісу з протилежною стороною на основі взаємоповаги, визнання цінності іншої думки, іншої соціокультурної системи. Гуманістична спрямованість процесу самореалізації особистості в умовах трансформації українського суспільства визначається ставленням людини до самої себе, оточуючих, до суспільства. Це ставлення ґрунтується на дотриманні принципів толерантності та співчуття, сприяє гармонійному розвитку особистості. Толерантність – ключова проблема для всього світу, істотна складова вільного суспільства і стабільного державного устрою, і, зокрема, – необхідна умова творчої самореалізації педагогів у професійній діяльності.

Необхідність розвитку духовно-творчого ставлення до педагогічної діяльності як до місії, до власного життєвого покликання як подвижницького, універсально-діяльнісного служіння розвитку духовності суспільства, формування відповідальності за власне професійне майбутнє та його наслідки зумовлюють актуальність вивчення ролі толерантності як підґрунтя духовно-творчої самореалізації майбутніх педагогів у контексті професійної педагогічної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить про неослабну увагу вчених до становлення людини у професії, її успішне самоздійснення та

самореалізацію. У загальнопедагогічному аспекті феномен самореалізації педагога використовується у висвітленні сутності професійно-педагогічної культури, педагогічної творчості, педагогічної майстерності, педагогічного покликання, педагогічної обдарованості, професійно-педагогічного потенціалу, професійного становлення, особистісного і професійного розвитку вчителя, культуротворчої особистісно орієнтованої освіти, розвитку професійної індивідуальності вчителя (А. Алексюк, Ш. Амонашвілі, І. Бех, О. Бодальов, Є. Бондаревська, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Н. Кічук, Б. Красовський, А. Маркова, І. Підласий, О. Пехота, С. Подмазін, В. Радул, В. Семиченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, С. Смірнов, Г. Шевченко та інші) Науковий інтерес до проблеми творчої самореалізації майбутнього вихователя в процесі фахової підготовки виявлено в дослідженні М. Ярославцевої. Аспектно дотичними до проблеми професійної самореалізації вихователя є праці О. Богініч, Т. Завадської, І. Ємельянової, З. Крижановської, В. Хрипун та ін.

Натомість толерантність як підґрунтя професійної самореалізації майбутнього вихователя не була предметом дослідження професійної педагогічної освіти.

Отже, **мета статті** полягає в аналізі наукових підходів до визначення поняття професійна самореалізація вихователя дітей дошкільного віку та встановленні значення толерантності у професійній самореалізації майбутнього вихователя.

Методи дослідження. У статті використовувався теоретичний метод, а саме: аналіз і синтез наукової та навчально-методичної літератури для порівняння, зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; метод термінологічного аналізу. За допомогою системно-узагальнюючого методу зроблено висновки за результатами дослідження.

Виклад основного матеріалу. Багатогранність і значущість самореалізації особистості в суспільному розвитку зумовили посилену увагу до вивчення зазначеного феномену у філософському, психологічному та педагогічному аспектах (Л. Коган, І. Маноха, В. Матусевич, В. Муляр, М. Недашківська, Л. Сохань, В. Тихонович, О. Шрамко, Е. Фромм, К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Б. Ананьєв, О. Асмолов, Л. Божович, С. Бубнова, С. Гончаров, Д. Леонтьєв, П. М'ясоїд, А. Петровський, В. Петровський, С. Рубінштейн, Л. Мітіна).

З педагогічної точки зору самореалізація характеризується як розвиток індивідом особистісних і професійних здібностей, талантів і можливостей у всіх сферах діяльності згідно з категоріями саморозвитку, самовираження, самоствердження, самоактуалізації. Професійну самореалізацію М. Ярославцева розуміє як динамічний процес активного, мотивованого й усвідомленого самовияву своїх сутнісних сил та можливостей у професійній сфері [11].

Н. Сегеда в результаті вивчення еволюції поняття «самореалізація особистості» визначає основні характеристики цього феномену, який ґрунтується на самопізнанні власного потенціалу, спрямованості на саморозвиток особистості на підставі самовизначення, на досягненні компетентності, самоорганізації (як мобілізації власної мотивації, когнітивних ресурсів, поведінкової активності), ототожненні з творчою діяльністю; визначається предметною реальністю соціально значущого внеску особистості в обрану сферу життєдіяльності, відповідальністю особистості за його наслідки [5, 8]. Спираючись на роботи С. Барановської, І. Зязюна, А. Маркової, В. Муляра, І. Невського, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Рудницької та інших, автор у своєму дисертаційному дослідженні виокремлює змістовий (внутрішній) і операційно-процесуальний (зовнішній) плани структури механізму самореалізації, який є одночасно необхідною умовою і структурою елементів, що доповнюють і розвивають ланки процесу розгортання й виявлення індивідуального професійно-педагогічного потенціалу вчителя та складають інтегративну єдність когнітивного, мотиваційно-ціннісного, вольового, комунікативного, творчо-самодіяльного компонентів. Шляхом зіставлення професійної самореалізації вчителя з категорією педагогічної діяльності Н. Сегеда обґрунтовує думку про те, що сутність самореалізації вчителя концентрується в його професійній індивідуальності та визначається як усвідомлена, цілеспрямована об'єктивація індивідуального професійно-педагогічного потенціалу вчителя в педагогічному процесі співтворчості з учнями. Результатом зазначеного процесу є особистісний розвиток його учасників.

Отже, самореалізація особистості вчителя є необхідною й обов'язковою умовою його успішної професійної діяльності, вдосконалення педагогічної майстерності й особистісного зростання. У педагогіці само реалізація розглядається ще й як: джерело натхнення в пошуках сенсу життя, духовного зростання (Л. Антропова); сенс людського життя, фундамент людського щастя в єдиному, цілісному матеріально-духовному світі й основа продовження власного «Я» у пам'яті людства (Б. Гершунський); заключний етап процесу саморозвитку особистості, результат успішного вирішення поставлених завдань (В. Андрєєва, І. Харламов); шлях саморозкриття (Л. Брильова).

У багатьох сучасних дослідженнях особистість майбутнього педагога розглядається з позиції тісної взаємодії професійного становлення й самореалізації особистості (Л. Коростильова, М. Костенко, Л. Мільто, М. Ситнікова, Л.Цурікова). Самореалізація є атрибутом професіоналізму (В. Гупаловська, Н. Гузій, Н. Лосєва, С. Максименко) і розкривається в знанні своєї справи, сутності виконуваної роботи, можливих засобах і способах досягнення мети.

Самореалізація педагога – це становлення його професійної компетентності в процесі педагогічної діяльності, це задоволеність результатами своєї праці; це прагнення до творчості й самовдосконалення.

Самореалізація педагога стає можливою лише в умовах компетентного, вільного, відкритого педагогічного середовища.

Самореалізація (самоорганізація, самоврядування) є інтегральною функцією всіх психічних процесів, якостей і властивостей, організовує, мобілізує інтенції, потенції майбутнього фахівця як суб'єкта, контролює їх, спрямовує на досягнення власної мети. Самореалізація як функція є об'єктом самосвідомості через діяльність у продукті діяльності (речах, предметах, ідеях, у стосунках з людьми й природою) [11, 9]. Зіставний аналіз різних підходів до професійної самореалізації (Е. Гаврилова, І. Ісаєв, С. Кудінов, А. Маркова, Л. Рибалко) дозволяє визначити це поняття як динамічний процес активного, мотивованого та усвідомленого самовияву власних сутнісних сил та можливостей у професійній сфері.

Особливості професійної самореалізації майбутніх вихователів дітей дошкільного віку виявляються в педагогічних діях та відношеннях, ідентифікації себе з педагогічною професією. Професійна самореалізація майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів розуміється М. Ярославцевою як сукупність виявів постійно зростаючих індивідуальних професійно-особистісних якостей майбутнього вихователя, унаслідок яких він відтворює себе в педагогічній діяльності у процесі взаємодії з дітьми дошкільного віку. Дослідницею визначені такі структурні компоненти професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів: мотиваційно-ціннісний (відбиває наявність мотиваційно-цільової готовності, яка передбачає стійку педагогічну спрямованість інтересів і потреб та розуміння професійно-педагогічних цінностей, спрямованих на самореалізацію в процесі педагогічної діяльності); когнітивний (наявність науково-теоретичних та оперативних знань, педагогічних здібностей до організації педагогічної діяльності та професійно-педагогічних умінь як системи педагогічного впливу); рефлексивно-регулятивний (здатність до саморегуляції та професійної рефлексії) та творчий (передбачає здатність до активної самореалізації поряд із самореалізацією в межах репродуктивної діяльності та складається зі здатності до педагогічної творчості та професійної інтуїції) [11, 17]. Синтез тісно взаємопов'язаних структурних компонентів забезпечує у своїй взаємодії як власну педагогічну самореалізацію, так і сприяння самореалізації вихованців.

Спираючись на дані, представлені в роботах Б. Ананьєва, В. Мерліна, А. Ковальова, К. Платонова, Е. Климова, А. Маркової, В. Шадрікова, Ю. Поваренков виділяє чотири підструктури індивідуальних якостей, які можуть бути професійно важливими якостями (ПВЯ): професійну спрямованість, професійний досвід, професійну обдарованість і професійну самосвідомість, риси особистості. Індивідуальні ж якості людини, які впливають на ефективність функціонування та формування суб'єкта праці, Ю. Поваренков називає професійно орієнтованими (ПОЯ). ПОЯ він поділяє на

професійно важливі й професійно значущі якості. До професійно важливих якостей належать професійні знання, професійні здібності, а до професійно значущих якостей – професійні інтереси, установки. Професійно значущі якості визначають ставлення людини до професійних функцій і професіоналізації в цілому, ступінь їх прийняття. Професійно важливі якості, на відміну від професійно значущих якостей визначають не ставлення до професійних функцій, а процес і результат їх виконання. Вплив професійно важливих якостей на ефективність праці важливий, вплив же професійно значущих якостей – другорядний [3]. Таким чином, толерантність ми будемо трактувати як професійно важливу якість вихователя.

У низці досліджень, присвячених вивченню професійно важливих якостей (Н. Левітова, Е. Климов, В. Крутецький, В. Андреев, А. Боев, С. Котик), зустрічаються різні підходи до розуміння не тільки ПВЯ, але й набору цих якостей та їх кількості.

На думку Т. Фадеєвої [9], структура педагогічної толерантності включає соціальний і психологічний компоненти, які проявляються в певній поведінці майбутнього фахівця сфери освіти. Психологічний компонент педагогічної толерантності передбачає позитивне уявлення про себе, задоволеність собою, життям і професійною діяльністю, а також здатність протистояти, витримувати несприятливі зовнішні впливи освітнього середовища. Соціальний компонент – позитивне ставлення до відмінностей учасників освітнього процесу за особистісними й соціальними ознаками на основі визнання, розуміння й прийняття цих відмінностей.

Ю. Тодорцева [7] вважає, що структуру толерантності як професійно важливої якості особистості педагога правомірно було б представити у вигляді взаємодії її трьох провідних компонентів: концептуально-ціннісного, особистісно-мотиваційного й діяльнісно-поведінкового. Так, концептуально-ціннісний компонент толерантності педагога виявляється через систему принципів організації педагогічного процесу, серед яких домінуючими є такі: пріоритет гуманістичних цінностей; ідея духовної свободи людини; визнання самобутності й унікальності кожної людини; віра в невичерпні можливості і здібності особистості; повага до людської гідності; відкритість до сприйняття людських цінностей; орієнтація на діалектичний зв'язок розвитку й саморозвитку особистості; терпимість до думок і поведінки інших людей; зорієнтованість на партнерство й співробітництво. Особистісно-мотиваційний компонент толерантності педагога виявляється через характер його емоційного ставлення до учасників педагогічної взаємодії, а саме: доброзичливість, ввічливість, щирість, лояльність, стриманість, милосердя, емпатійність, справедливість, терпимість.

Діяльнісно-поведінковий компонент толерантності педагога виявляється через систему способів його педагогічних дій щодо організації, контролю й оцінки якості діяльності учасників навчально-виховного

процесу, серед яких: сприймання партнера таким, яким він є; прийняття та розуміння індивідуальності іншої людини; надання недоторканого права особистісної думки; оцінювання особистості згідно Я-концепції; уміння приховувати або згладжувати негативні почуття; уміння вибачати іншому помилки чи ненавмисно спричинені неприємності; терпиме ставлення до професійного дискомфорту; уміння володіти собою та йти на компроміс; уміння безконфліктно вирішувати проблемні педагогічні ситуації.

Визначення структурних компонентів толерантності забезпечує можливість побудови педагогічного процесу відповідно до різних сфер особистісного розвитку й зумовлює доцільність підбору методів, що домінують у сприянні самореалізації особистості.

С. Фадєєв [8] виділяє основні показники толерантності: у когнітивній сфері: знання про сутність інших культур (національної, гендерної, релігійної), про способи поведінки, реагування на неблагополуччя, приділення уваги, допомоги та прояву симпатії до людей і особливості взаємин між людьми; в емоційно-чуттєвій сфері: прояв емпатії, прагнення допомогти людям, інтересу до ситуацій взаємодії людей; у поведінковій сфері: володіння способами надання допомоги, підтримки в реальній ситуації взаємодії, прояв емоційних, поведінкових, мовних реакцій у процесі взаємодії.

Критеріями сформованості когнітивної сфери дослідник вважає обсяг знань; усвідомленість і вміння аргументувати; відсутність стереотипів сприйняття вчинків представників інших культур, відсутність вибіркості в оцінці поведінки людей у ситуаціях морального вибору; емоційно-чуттєвою – стійкість інтересів, вираженість емпатійних проявів, відсутність вибіркості, співвідношення позитивних і негативних виборів, наявність спільних і взаємних виборів; поведінкової – самостійність, ініціативність, адекватність ситуації, спрямованість поведінки (на себе, на іншого, на ситуацію), характер взаємодії (конфліктний, емоційно-позитивний, байдужий).

Багато авторів до показників толерантності відносять прийняття й визнання себе, своїх позицій та поглядів; а також пізнання, прийняття й визнання іншого, повагу до його самобутності; здатність усвідомлювати стереотипи в собі і дозволяти іншому мати їх; здатність бачити в іншому рівнодостоїнну особистість (О. Виноградова, П. Комогоров, Г. Олпорт, А. Погодіна, Г. Шеламова).

На основі диференціації сутнісних ознак у роботі А. Погодіної [4] визначено критерії та показники рівнів толерантної взаємодії (діалог, співпраця й опіка):

- стійкість особистості, що виявляється у сформованості соціально-моральних мотивів поведінки в процесі взаємодії з людьми інших спільнот, що включає низку показників (емоційна стабільність, доброзичливість, ввічливість, терпіння, соціальна відповідальність, самостійність, соціальна релаксація);

- емпатія, що виявляється в адекватному уявленні про внутрішній стан іншого, містить показники (чутливість, співпереживання, чемність, екстравертованість, здатність до рефлексії);

- дивергентність поведінки, що виявляється в орієнтації на пошук декількох варіантів рішення, що включає показники (відсутність стереотипів, гнучкість й критичність мислення;

- мобільність поведінки, що включає такі показники, як відсутність напруженості та тривожності в поведінці; контактність, комунікабельність, уміння знайти вихід зі складної ситуації, автономність поведінки, динамізм);

- соціальна активність, що охоплює показники (соціальна самоідентифікація, соціальна адаптованість, креативність, соціальний оптимізм, ініціативність) [4].

Поділяючи теоретичні позиції, представлені в дослідженні Г. Олпорта [2], Г. У. Солдатова критеріями толерантності розглядає складові самоактуалізації особистості:

- захищеність, пов'язану з відчуттям безпеки, переконаністю, що із загрозою можна впоратися;

- відповідальність, яка виявляється в суб'єктній позиції при сприйнятті власного життя, у прагненні бути відповідальними за все, що відбувається з близькими і навколо них;

- потреба у визначеності, яка передбачає амбівалентність сприйняття дійсності, різноманіття підходів до істини, багатоваріативність виходів із ситуації, що склалася, сумнів у правдивості своїх знань, скромність, самокритичність;

- орієнтація на себе – орієнтація на інших, яка виявляється в орієнтуванні на себе, прагнення до особистої незалежності;

- прихильність до порядку, яка виявляється в надмірній концентрації уваги на акуратність, дотримання зовнішніх ритуалів і етикету;

- здатність до емпатії, що виражається в яскравому емоційному сприйнятті іншого;

- почуття гумору, уміння посміятися над собою;

- авторитаризм, що виявляється у прагненні жити у вільному, демократичному суспільстві, у повазі до влади, визнання значущості суспільної ієрархії, соціального порядку й зовнішньої дисципліни [6].

Основними критеріями толерантності Г. Шеламова вважає емпатію, прийняття себе та інших, комунікативну толерантність. Вона виділяє раціональну (самоконтроль, рефлексія, усвідомленість вибору) і емпіричну сутності толерантності (прихильність і симпатія) [1]. Г. Солдатова, Л. Шайгерова у своїй роботі виділяють основні характеристики толерантної особистості: альтруїзм, прагнення не засуджувати інших, терпіння, чуйність, уміння володіти собою, здатність слухати, терпимість до відмінностей, доброзичливість, гуманізм [6, 68].

Н. Юровських у характеристиці толерантності розглядає дві групи толерантних якостей: духовно-моральні та психічні. Зміст першої групи охоплює миролюбність, прагнення до компромісу, совісність, відкритість іншим, здатність до прощення й порозуміння, визнання різноманіття, відсутність догматизму, визнання права інших на вільний вибір, ставлення до людини як до мети і цінності. Друга група включає в себе відсутність установок на конфліктну взаємодію, байдужості до інших, співчуття та емоційний відгук, емпатію, позитивне емоційне ставлення до іншої людини [10].

Сутність педагогічної толерантності полягає в усвідомленому та ціннісно-осмисленому особистісному виборі, відповідно до якого людина, маючи власну думку, світогляд, поважає й визнає право іншого сприймати і мислити інакше, а також готова розуміти й ураховувати інші точки зору. Саме міжособистісний рівень толерантності має найбільше значення в роботі педагога й саме тут, на жаль, відчувається досить істотний дефіцит поваги й терпимості. У повсякденній педагогічній практиці ми нерідко стикаємося з проявами педагогічної інтолерантності різного ступеня – від байдужості до «власних думок» дитини до відвертого й жорсткого знецінення її думок і навіть приниження самого учня за «неправильні погляди».

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, під професійною самореалізацією можна розуміти постійний різночасний процес формування потенцій індивіда у творчій діяльності протягом усього життєвого шляху. Самореалізація особистості майбутнього вихователя, його професійна творчість являє собою сферу застосування індивідуального творчого потенціалу суб'єкта й вироблення в нього рефлексивного ставлення до власної особистості та готовності сприяти розвиткові задатків, потенціалу та талантів вихованців. Педагогічна діяльність, як і будь-який інший вид творчості, – це своєрідний процес становлення особистісного світогляду, досягнення певного ступеня творчої самореалізації, яка ґрунтується на дотриманні принципів толерантності та співчуття, сприяє гармонійному розвиткові особистості. Толерантність – необхідна умова творчої самореалізації педагогів у професійній діяльності. У цьому контексті перспективою подальших наукових розвідок може стати вивчення впливу толерантного та інтолерантного освітнього середовища на духовну та творчу самореалізацію вихователів дошкільних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безюлева Г. В. Толерантность: взгляд, поиск, решение / Г. В. Безюлева, Г. М. Шеламова. – М. : Вербум-М, 2003. – 168 с.
2. Олпорт Г. Толерантная личность / Г. Олпорт // Национальный психологический журнал : научно-аналитическое издание. – 2011. – № 2 (6). – С. 155–159.
3. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю. П. Поваренков. – Ун-т рос. акад. образования. – Москва : УРАО, 2002. – 160 с.

4. Погодина А. А. Подготовка будущих педагогов к воспитанию толерантности у школьников : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 – «теория и методика профессионального образования» / А. А. Погодина. – Ярославль, 2006. – 20 с.

5. Сегеда Н. А. Подготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сегеда Наталя Анатоліївна ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 209 с.

6. Солдатова Г. У. Принципы формирования толерантности и управления рисками ксенофобии / Г. У. Солдатова, Т. А. Нестик, Л. А. Шайгерова // Национальный психологический журнал. – 2011. – № 2 (6). – С. 60–79.

7. Тодорцева Ю. В. Формування толерантності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Ю. В. Тодорцева. – Одеса, 2004. – 20 с.

8. Фадеев С. Б. Народная культура как средство формирования гендерной толерантности у детей старшего дошкольного возраста : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (дошкольное образование)» / С. Б. Фадеев. – Екатеринбург, 2012. – 23 с.

9. Фадеева Т. Ю. Формирование педагогической толерантности будущих специалистов сферы образования : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «теория и методика профессионального образования» / Т. Ю. Фадеева. – Саратов, 2012. – 24 с.

10. Юровских Н. Г. Толерантность как личностный и культурный феномен : дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Н. Г. Юровских. – Омск, 2004. – 200 с.

11. Ярославцева М. І. Формування професійної самореалізації майбутніх фахівців дошкільних навчальних закладів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / М. І. Ярославцева. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – 24 с.

РЕЗЮМЕ

Ляпунова В. А. Толерантность как условие профессиональной самореализации будущего воспитателя.

В статье рассмотрены основные подходы к пониманию профессиональной самореализации воспитателя дошкольного учреждения как педагогической категории. Показана связь данного феномена с особенностями профессии воспитателя детей дошкольного возраста как специалиста, как личности и главного субъекта деятельности. Установлено, что гуманистическая направленность процесса самореализации личности определяется отношением человека к самому себе, окружающим, к обществу. Это отношение основывается на соблюдении принципов толерантности и способствует гармоничному развитию личности. Высказывается предположение, что толерантность является необходимым условием творческой самореализации педагогов в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: самореализация, толерантность, личность, взаимодействие, сотрудничество, профессиональная самореализация, профессиональное становление.

SUMMARY

Lyapunova V. Tolerance as a basis of professional self-realization of a future teacher.

The article describes the main approaches to the phenomenon of realization of a teacher in philosophical, psychological and pedagogical aspects. Understanding of professional self-realization of a preschool teacher as a pedagogical category is associated with the peculiarities of his professional activity. In a pedagogical point of view, the realization is characterized as the individual's development of his or her personal and

professional abilities, talents and opportunities in all the spheres of activity. Professional self-realization is a dynamic process of active, motivated and conscious self-expression of one's essential powers and possibilities in the professional field.

"Professional self-realization of future specialists of preschool educational institutions" is understood as a set of individual professional and personal qualities of a future teacher. The teacher reproduces oneself in teaching activities in the course of interacting with preschool children. The humanistic orientation of the process of self-realization is determined by the person's relation to oneself, to others, to the society. This relationship is based on compliance with the principles of tolerance, recognition of other people's rights to free choice, attitude to a human as some value. It promotes the harmonious development of the personality.

Different views on the structure of pedagogical tolerance are analyzed in the article. Its components are determined. Many authors excrete as indicators of tolerance the adoption and recognition of themselves, their positions and views; as well as knowledge, acceptance and recognition of the other, respect for his or her identity; the ability to be aware of stereotypes in themselves and allow someone else to have them; the ability to see an equally decent personality in others.

The definition of the structural components of tolerance provides the possibility of building a pedagogical process in accordance with various spheres of the child's personal development. Appropriate choice of methods contributes to the realization of a growing up personality.

It is proved that tolerance is a necessary condition for one's own pedagogical self. It also fosters pupils' self-realization.

Key words: *self-realization, tolerance, personality, interaction, cooperation, professional self-realization, professional development.*

УДК 796.814:796.0121'2 – 057.875

М. В. Лях, С. В. Хоменко

Сумський національний аграрний університет

БОРОТЬБА САМБО ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ

У науковій статті розглядаються питання фізичної самореалізації студентів у процесі занять боротьбою самбо. Висвітлено основні етапи структури студентської самореалізації з розвитку головних фізичних якостей самбіста. Розкриваються такі фізичні якості борця, як швидкість, спритність, витривалість, сила, гнучкість, а також наводяться вправи, що сприяють їх розвиткові у процесі тренувальних занять. Зосереджується увага на значимості координаційних здібностей при виконанні технічних прийомів. Рекомендуються складні козацькі вправи, що сприяють розвиткові сили, сміливості, спритності, швидкості та вмінню самбіста миттєво розраховувати час і блискавично діяти в неочікуваних ситуаціях, а також подано детальний опис вправ «Коник» і «Стрибунець».

На основі аналізу наукових джерел автори визначають боротьбу самбо як один із пріоритетних засобів фізичної самореалізації студентів.

Ключові слова: *самореалізація, боротьба самбо, фізична підготовка, фізичні якості борця, координаційні здібності, швидкість, спритність, витривалість, сила, гнучкість.*

Постановка проблеми. Дослідження проблеми фізичної самореалізації студентів у процесі занять бойовими мистецтвами